

HANNES BÖHRINGER

Elmenni

Hogy megy? Jól. Mert el tudok menni. Nem kell maradnom. Önként maradok. Ne panaszkodj, írja Epiktétosz, bármikor elmehetsz, az ajtó nyitva!¹ Hogy megy? Rosszul. Mert el kell mennem. Nem maradhatok. Legfeljebb a búcsúzást halogathatom. Megyek, de az idő velem rohan. Elrohan, lejár. Jól megy, rosszul megy. Jól és rosszul érzem magam. De az egyik túlnyomó. Jó, ha el tudok menni, és nem kell maradnom, ha maradni akarok és nem kell elmennem, és rossz, ha mennem kell, de maradni szeretnék vagy maradnom kell, de elmennék. Néha maradni és menni is akarok, és egyik mellett sem kell jól vagy rosszul dönteni.

A szabadság mozgásszabadság. Az elmenés szabadsága végső soron a halál választásának szabadsága. Életben maradni nem minden körülmények közepette a legjobb. Elmenni búcsúzást jelent. A kicsiny gyerek a hátán fekszik, és karjaival és lábaival kapálódzik, felemeli felsőtestét, leül, elkezdi mászni, feláll, megy és elmegy. Előbb vagy utóbb, jó vagy rossz érzéssel a gyermek elhagyja a szülői házat. Megy.

Az ember, mondja Arisztotelész, ésszel, nyelvvel bíró kétlábú.² Felegyenesedve, két hátsó lábán járva a kezei szabadok, hogy képes legyen valamit megragadni. Képes arra, hogy életét kézbe vegye. Az ember célra törekszik.

Két kar és két lábszár, két kéz és két láb. Egy-kettő, egy-kettő. Az ember úgy jár, hogy egyik lábát a másik elé teszi és testsúlyát egyikről a másik lábára helyezi át. Az eszes kétlábú számára a kettősség konstitutív: bal-jobb, elől-hátul, fennlenn, kint-benn, vagy-vagy. Ám a kettősség kínzó. Ezért megyünk tovább, vissza az egyhez vagy a háromhoz, az egyaránt egy és kettőtől a sokasághoz. Onnan aztán megint vissza a kettőhöz: ezt vagy azt akarjuk a lehetőségek tömegéből? Az egyik mellett döntünk. Ameddig nem tudunk dönteni, benne maradunk a maradásban. Ám mihelyt az ember valamilyen távolira irányítja a figyelmét és elindul feléje, célja van.

Az emberek elmennek, mihelyt valamilyen cél felé tartanak. Valami felé tartanak, hogy valami mást maguk mögött hagyjanak. Az egyikkel a másik is ott van. Búcsúvétel nélkül nem jelenik meg egyetlen cél sem. A célt elérik, elvétik, vagy egy másik cél váltja fel azt. De cél mindig lesz kitűzve. És így megy tovább. Ami felé ennek során tartunk, az a végünk.

¹ *Diatribai* 1, XXIV 20.

² *Metafizika* 1006 a 32; 1037 b 13; *Politika* 1253 a 9.

Az emberek elmennek, és mennek valami felé, és közben sok minden mellett elmennek. Semmilyen természetes korlát nem állítja meg őket. A korlátok csak akadályok, amelyeken túl kell haladni. Ez azért nem esik nehezükre, mert távoli céljukra szegezett szemmel nem ügyelnek arra, amit az odavezető útjuk során széttaposnak. Nem mezítláb mennek, hanem lábbeliben, elképzelésekkel, szándékokkal, célokkal felmálházva és felfegyverkezve. Így mennek figyelmetlenül é gyanútlanul sok mindenben keresztül. A valódi sokféleségéből csak azt érzékelik, amire céljuk eléréséhez szükségük van. Az emberek nemcsak pusztítanak, amikor letaposnak valamit, hanem ültetnek is olykor, mikor mit sem sejtve földbe tapossák, ahol az kinő. A legfontosabb gyakran *en passant* jön létre. A szándékoknál hatékonyabbak a mellékhatások.

Kezdetben stabilnak látszik a helyzet. A hátán fekszik az ember és a karjaival és a lábaival kapálódzik. Még az ülés is biztosnak tűnik. Ám ha már áll az ember, akkor el tud esni. A padlóra esik vagy megindul, egy zuhanó mozgást egy másikkal egyenlítő ki. A gyerek előre botladozik és először meg kell tanulnia megállni. Mert ez a legnehezebb: egyszer mozgásba jőve, megindulva, előre vetődve, a zuhanásban mindegyre visszafogva magát és továbbzuhantában kifutást találni, tudni megállni és nem összeütközni és nem elesni. Ezért rohannak egyes emberek egyre gyorsabban előre és éppenséggel a végzetüknek sietnek elébe. Miként futás közben, úgy máskor is egyik túlhajtásból a másikba esünk, és csak a mozgásban találunk ingatag egyensúlyra, a nyugalomban nem. Kiegyenlítés és igazságosság sosincs jelen, csak keresésük állandóságában, mondja Platón.

A menés feltételezi az ülést, a feltápáskodást, a valamire-fel-indulást, az állást. Hogyan áll valaki a térben? Milyen álláspontot vesz fel? Az álláshoz és a menéshez szilárd talaj kell a lábak alá. Máskülönben elmerül az ember, elnyeli a mélység, vagy tudnia kell repülni, lebegni vagy úszni. Csak a szilárd talaj teszi lehetővé a biztos föllépést. Az, ahogy valaki föllép, árulkodik arról, milyen talajt érez a lába alatt.

A lépéssel mozgás támad az álldogálás közepette. Nyugtalanság. Egyik lábról a másikra lép az ember. Aztán megteszi az első lépést. Ez a vég kezdete: elmenni, elbúcsúzni, valami másnak, újnak nekimenni. Mert egy helyzetre adott válasz különféleképpen eshet meg: vagy foglya marad az ember, vagy megoldja úgy a helyzetet, hogy kilép belőle. Az első lépésben mindkettő együtt van, reakció és akció, a kezdet bátorsága és a véghez kellő bátorság.

Az állásból menésbe esni azt jelenti, hogy lépéseket teszünk, egyik lábat a másik elé helyezzük, hosszirányban széttárjuk (*pando passus*). A menés során kimerészkedtünk egy biztos állásból. A gyalogságnak a menetelakzatból először harci alakzatba kell állnia ahhoz, hogy támadásra készen álljon.

Útközben történik valami. Többnyire oldalról vagy hátulról érkezik. Előrefele figyel az ember. Valami közbe jön, keresztbe tesz, előre nem láthatóan. Útközben az ember nyitott és kiszolgáltatott az incidenseknek. Egyenesen elébük megy és azt kívánja, hogy történjen valami, hogy legyen miről beszámolni: ez történt, így

esett meg velem. Most megint jól mennek a dolgaim. Otthon unalmas volt, mindig ugyanaz, a megszokott. Semmi nem történt mindaddig, amíg össze nem szedtem magam, hogy elmenjek.

Álldogálás és várakozás közben is jöhet valami. De ez nem hatol olyan mélyre, mint útközben. Csak járás során jön közbe valami, amikor elhagytuk a helyben maradást, és a megszokás föllazult. Ha a menés elmenés, akkor az érkezés megérkezés. Ám az érkezés nem érkezik meg úgy, ahogy vártuk, előlről, hanem keresztbe jön. Megtörténik, megesis, keresztül megyek rajta, keresztzei a szándékaimat.

Sosem oda érkezem, ahová menni akartam. Nem az, amit elképzeltem, amit vártam. Többnyire már előtte közbejött valami, eltérített a szándékolt céltól, kizökkentett a pályámról. Újra fel kell állni, aztán vagy tovább megy az ember, vagy egy új cél felé indul.

A menés egy kaland (aventure). Megnyílik annak, ami a lépések közé kerül és botlásra vezet, ami kerülőket, megszakítást, fordulatot vagy a véget kényszeríti ki. Az élet unalmas lenne, ha jövés és menés nem ütköznének benne. Itt is árulkozik a járás a személyről: Miként kezeli azt, ami keresztzei útját? Keresztülmegy a nehézségeken, kerülő utakat tesz, vagy lerövidíti az útját? A közbejövőket csak a cél elérését hátráltató dolgoknak tartja, vagy új célok felé vezető késztetéseknek?

Menni annyit jelent, mint az időbe zuhanni. A mozdulatlanságnak vége. Elmegyek, hogy valahová megérkezzek, vagy hogy valami közbe jöjjön. Fölmerül a jövő, a megérkezés elővételezése. A menés egyúttal búcsúvételt, valaminek a hátrahagyását is jelenti. Az elmenés múltat hoz létre, azt, ami megmarad a meghaladás után. Így indul neki az ember, a feje telítve azzal, ami eljövendő, és azzal, amit hátrahagyott, és belebotlik abba, ami keresztbe jön: a jelen. Ellenállása nélkül nem tudom, hogy álmodok vagy éber vagyok-e, hogy képzelt vagy valószínű világban vagyok-e.

A jelen ott van, ahol vagyok, mivel valami közbejött. Szemem előtt távoli céllal majdnem túlmentem rajta. De most jól vagy rosszul itt vagyok. A messzi távoli a legközelebbinek, az észre-nem-vettnek bizonyul. Ezzel a megrendíthetetlen és kikényszeríthetetlen jelennel száll szembe a sietség: megyek, de az idő elrohan. Semmi se megy terv szerint. Minden kisiklik. Mindig közbe jön valami. Így soha nem tudom beérni az időt. Az élet rövid, az idő kiszabott.

Valami közbejött. Egyhelyben vagyok. Nem megy már előre és hátra. Meg lettem fosztva a mozgásszabadságomtól. Itt kell maradnom és a végemre várnom. De mindig marad még a kiút a torkon át, a segélykiáltás és sirám, a szűkölködésből kijutás művészete (ars – artus). A torok szűk. Csak némi levegő fér át rajta. Szűk csapdába beszorulva ülök. Nem megy tovább. Nem jutok ki belőle. De levegő, hangok, szavak kiszakadnak. Így megeshet, hogy meghallják és váratlanul segítség érkezik. Szerencse a szerencsétlenségben: a kilátástalan helyzet-

ben segítség érkezik a szorultságba. Örömkialtás, felugrás, tánc. Panasz és ujjongás: jól megy, rosszul megy. Jól vagyok vagy rosszul.

Elmegyünk, miután felserkentünk és egy célra szegeztük szemünket, amely túlmegegy a látóhatáron, és közben a boldogság és boldogtalanság, a panasz és öröm körében kerengünk. Elmegyünk, haladást érünk el. Ám aztán észreveszünk, mi mindent tiport el a haladás menete, és kételkedünk abban, hogy a lépések előrelépések vagy visszalépések voltak-e; hogy a visszalépések nem múlták-e felül az előrelépéseket. Valami felé megyünk és körbe megyünk. A körben való járás a reflexív, passzív menés: jól megy, rosszul megy. El akarok menni, de nem jutok tovább, egyhelyben lépkedek, körben forgok. A járkálás (peripatos) ide- és odamenéssé, meggondolássá válik, amely ki akar jutni a jó és rossz, a szerencse és balszerencse, a történések elszívődésének körforgásából. Ami történik, az véletlen, lényegtelen. Elmúlik, gondolja a filozófia. A filozófia ahhoz tartja magát, ami megmarad. A múlhatatlan felé megy.

A menésnek két ellentéte van: a jövés és a maradás. A jövés és a menés az időbe vet bennünket, a jövőbe és a múltba. Szerencse vagy balszerencse, hogy valami mindig közbejön, a jelen, az ellenállás, ami visszatart bennünket attól, hogy feloldódjunk abban, ami volt, avagy el fog jönni. A menés keres valamit, ahol maradhat és nyugvópontra juthat, legyen az akár maga a menetel mozgása. Azonban idővel minden maradás megromlik, elveszti fölöslegét és szabadságát. Szűkössé válik. El kell menni. Hol a hágó, a menekvés kiútja?

A mulandóság feltételei közepette nem lehetséges tartós maradás. Ennek ellenére legalábbis átmenetileg, ameddig élünk, valahol maradnunk kell, szállást kell vennünk, és be kell rendezkednünk. Így képződnek kulturális szokások, például Európában állam és egyház. Az állam a közös ittmaradás, az egyház az elmenők közösségének érdekében áll.

Talán az állam kezdete nem is egy szerződés, hanem egy rablóbanda fogságába esés, amely zsákmányt akar szerezni, és csak azért hagy életben, mert élve hasznosabbak vagyunk, mint holtan.³ Számukra kell robotolnunk. A banda megvéd, gondoskodik arról, hogy életben maradjunk, de többről már nem. Az évszázadok során hasznosnak bizonyul, amennyiben félig-meddig igazságosan jár el, ha hagyja, hogy az egyes ember tehesse önként, amit tennie kell, és ha a bandák nem rontanak egymásnak és ölik egymást, hanem váltják, választják, élni hagyják, és bennünket fölvesznek a közösségükbe. Így vagyunk egyszerre zsákmány és zsákmányszerzők. Ezért hagyjuk élni egymást.

De így nem maradhat! Mégiscsak el egy olyan világból, amely tartósan berendezkedett a zsákmánnyá válásra és a zsákmányszerzésre. Ezért kell az embereknek mindegyre nekiindulni, tehetetlenségük és maradásra készítő hajlamuk dacára. Legalább vágyaikkban, gondolataikkban és álmaikkban oda akarnak menni,

³ AUGUSTINUS: *De Civitate Dei*. IV, 4.

ahol bárány és oroszán békében él egymással, ahol nem vész el játéktér, mozgásszabadság, kedv és öröm, hanem bőségben marad, árad és mégsem fogy el.

Így gyűltek össze az európaiak a maradni-akarás és sürgetve-távozás körül: államot és egyházat alkottak. Az egyház a mennyek országa eljövételének ment elébe és mégis elkerülhetetlenül az ittmaradásban kellett berendezkednie, az államot másolta és egymással küzdő egyházak sokaságára szakadt szét. Az egység mindig kétes. Az állam pedig az egyházakat utánozta, és többet ígért az életbenmaradásnál: szabadságot, haladást, boldogságot és jólétet. A maradás és menés zűrzavarában jöttek létre a haladás vallásos-politikai mozgalmi, az avantgárdok. Tagjaik úgy hitték, a haladásban biztos úton járnak. Lévén, hogy nem kell már a menés első lépését megtenniük, túllépni a küszöbön, transzcendálni azt, ami a maradást, az immanenciát övezi. Küszöb mindaz, ami keresztben áll. Ez teszi a túllépést oly nehézé, az elbizakodottságot: ennek ellenére mégis tovább kell menni. Az avantgárdok a haladás immanenciájában maradnak benne.

Az első lépés többnyire már megtörtént, a maradás és menés, az immanencia és transzcendencia szétfeszítése. Csak ennek a lépésnek kell a nyomdokába lépni és ezáltal a különbséget megújítani. Mindkettőt meg kell tennünk: maradni és menni. Csak az elmenésben és átmenetileg tudunk itt maradni. A menés és maradás zűrzavara kedvetlenséget okoz: nem megy se rosszul, se jól. Maradni nem akarok, de elmenni se.

A maradást gondozni és állandóan takarítani kell. Különben elvész a játéktér és a szabadság tere. Szűkössé válik. Az embernek mehetnékje támad. A maradás megromlik. Hanyatlása végén már csak az életben maradás vágya marad. Tehát el innen! De csak az elmenés során veszi észre az ember a veszteségeket. Többet hagyott hátra és felejtett el, mint gondolta volna. A lépés bizonytalanná válik. Előrelépés vagy visszalépés? Ám aztán gyorsítja lépteit. Hogy legalább behozza azt, amit maga mögött hagyott.

Fordította: Tillmann J. A.

Hiba! A könyvjelző nem létezik.